

Näituse pikk koridor

Näitusele pääseb muuseumipoe riiuli ja riidenagi vahel asuvast uksest. Liikudes eesruumist näitusele, tuleb astuda veidi allapoole. Seejärel on otse ees koridor mõõtmetega umbes $1,5 \times 15$ m.

Kui seista seljaga näituse sissepääsu poole, jääb vasakut kätt umbes kahemeetriste vahedega kuus kongi ukseava, otsaseina roheline kapp ja paremale seinale 26 alumiiniumist infotahvlit. Koridori põrand on tasane.

Paremale jäävatel infotahvlitel on aastaarv, üks foto ja pildiallkiri. Tahvlid paiknevad seinal kahes reas, moodustades ajatelje: ülemises reas maja ajalooa ning alumises Eesti ajalooa seotud sündmused. Näiteks on 1939. aasta infotahvil mustvalge foto Punaarmee saabumisest Eestisse. Diagonaalis üle foto on sõidutee, millel liigub ülevalt vasakult nurgast alumise parema nurga poole üksteise järel üheksa veoautot. Autokastides istuvad relvastatud sõdurid. Sõiduteest vasakule jääb heinamaa, mille serval seisab rühmiti kuus inimest. Sõiduteest üles paremale poole jääb heinamaa, mille taga paistab raagus metsatukk.

1944. aasta infotahvli mustvalgel fotol on Pagari 1 kõrvalmaja sisehoov, mille maapinnast leiti esimesel okupatsiooniaastal tapetud inimeste surnukehad. Pildi esiplaanil on kaks puidust kirstu, kaaned avatud, ning neis lebavad kõdunemistunnustega surnukehad. Vasakpoolse kirstu juures on mütsi ja villase pika mantliga mees, kes kummardub, sigaret suus, kirstu kohale. Esiplaanil olevate kirstude taga on kaks avatud kirstu, mille ümber toimetab kolm kaabudes ja pikkades mantlitest keskealist meest, kaks neist näitavad näpuga kirstude poole.

Kongidest üldiselt

Kuuest kongist viie üldmulje on sarnane: kulunud värv, auklikud seinad, vanad juhtmed. Erandiks on eelviimane, viies kong, kus on taastatud kunagine sisearhitektuurne lahendus. Kongide ukseavad on 1,85 m kõrged, heleroheliste puidust uksepiitadega. Esimesel ja teisel kongil on lävepakk. Uks on vaid viiendal kongil. Kõik kongid on 3,9 m pikad. Esimene, kõige väiksem kong on 2,4 m lai, viimane, kõige suurem kong 2,6 m.

Kongide põrandad ja seinad on ebatasased. Seintel on maha koorunud krohvi. Paiguti on näha kunagist helerohelist seinavärvi. Laes on vanad elektrijuhtmed ning tuhmunud klaasiga tammetõrukujulised valgustid ja lambipesad.

Kongide otsaseintes on laia kaldu aknalauaga kaheksast ruudust koosnev aken, mille klaasid on läbipaistmatuks värvitud. Akna allserv on põrandast 1,5 m kõrgusel. Kõigis kongides ulatub

aken laeni ning on 1 m kõrge ja 1,5 m lai. Akende ees on osaliselt roostes helerohelised metalltrellid. Akende all ventilatsioonisaht, mille ees heleroheline võre.

Esimene kong

Kui olla seljaga ukseava poole, jääb paremale külge sein, millele näidatakse videot, vasakule sein, mille ääres on pink.

Videos joonistab naise käsi liivale ja kustutab liivalt pilte Eesti lähiajaloost. Käsi joonistab Pagari 1 hoone, Tallinna vanalinna silueti, raudteerööpad ja küüdivaguni, valvetorni ja okastraadiga piiratud vangilaagri värava ning vangilaagri madalad barakid.

Edasi kongi paremas seinas, tagumises nurgas akna kõrval on kõrgem ruudukujuline põrandaosa, kus on kinni valatud kunagised kanalisatsiooni- ja veetoru.

Ukseava juures, kohe vasakut kätt, uksega samas seinas on infotahvel pealkirjaga „Sissejuhatuseks“.

Astudes ukseava juurest paar sammu edasi, on vasaku sein ääres kitsas pruuniks värvitud puidust pink, mille iste on 30 cm lai ja 190 cm pikk, pingi kõrgus on 50 cm. Kogu sein ulatuses on seinast välja eenduv istekohasarnane krohvitud seinosa, mis on pingiga samal kõrgusel ja jääb pingi taha.

Teine kong

Kui seista ukseava poole seljaga, jääb nii paremale kui ka vasakule kolm maast laeni ulatuvat varrast, millel igaühel pööratav infotahvel mõõtmetega 40 × 35 cm. Ukseseina, vasakule jääb infotahvel pealkirjaga „Poliitiline terror 1940–1941“.

Pööratavate infotahvlite ühel pool on portreefoto kongides viibinud inimestest ajast, mil nad olid vabaduses, ning teisel pool KGB toimiku juurde tehtud külge- ja otsevaates mustvalge foto koos vangistatu slaavi tähtedes kirjutatud nime ja sünniaastaga. Fotode all on tutvustavad tekstid vangistatu nime, sünni- ja surma-aasta, karistuse paragrahvi ning lühikeste juhtumikirjeldustega. Näiteks saab ülevaate metsavennast Hirmus-Antsust, riigivanemast Karl Akelist ja kooliõpilasest Ageeda Paavelist.

Kongi tagumises vasakus nurgas on kõrgem aste, millel kunagise kanalisatsiooni- ja veetoru jupid.

Kolmas kong

Kui seista ukseava poole seljaga, on nii paremal kui ka vasakul seinal ekraan, kus mängib sama video. Kongi keskel on laud ja kaks eri värvi taburetti. Vasakul ukseseinale infotahvel teemal „Ülekuulamised ja repressioonid alates 1944. aastast“.

Küljeseintel näidatavas lühivideos on tumedal taustal mehe sinised silmad ning seejärel tekstina venekeelse intervjuu tõlge eesti ja inglise keelde. Intervjuud kuuleb kõlaritest.

Kongi keskel oleva $100 \times 72 \times 60$ cm mõõtmetega laua värv on osaliselt maha koorunud ning pruuni värvi alt paistab välja erksinist. Mõlemal pool lauda on nelja jalaga taburetid, üks pruun, teine helesinine. Toolidele on võimalik istuda. Laual põleb must kupliga valgusti, mille alumine ja ülemine osa on ümara kujuga. Laual on kahed venekeelse kirjaga „Delo“ pappkaaned, mille vahel asub kirjutusmasina kirjas kirjutatud eestikeelne dokument „Kuidas käituda ülekuulamisel. Juhis teisitimõtlejatele, 1977. *samizdat*.“. Sarnast, kongis olevat lauda on kujutatud ka ajatelje fotol 1954. aasta juures, millel ülekuulamisruum. Nii fotol kui ka kongis oleval laual ja pruunil toolil on jalgade küljes metallist klambrid, mis võimaldasid mööblit pööranda külge kinnitada.

Kongi paremas tagumises nurgas on pöörandal kõrgem koht, millest ulatub välja madal torujupp.

Neljas kong

Kui seista siin neljandas kongis seljaga ukseava poole, jääb paremale kolm seinale kinnitatud vanglaust, kongi keskele kolm musta klapptooli. Kohe vasakul, ukseseinale on infotahvel „Stalini-järgne ajastu“. Kongi vasakus tagumises nurgas on kanalisatsioonitoru ava ning pöörandast ulatub välja lühike torujupp.

Kolmest vanglausest kõige parempoolsem uks mõõtmetega 172×71 cm on puidust ja tumerohelist värvi, ukse keskel üleval on must ristkülik, mille keskel valge värviga nr 8, selle all ukseilm. Ukse keskel paikneb luugiava, mis on ümbritsetud musta joonega, millest moodustub uksele must ristkülik. Luugiavas ekraan, millel jookseb helita video Pagari 1 kongidest 2000. aastal.

Keskmine uks mõõtmetega 172×83 cm on puidust ja pruuni plekiga üle löödud. Ukse ülemisel kolmandikul on ukseilm, keskel, umbes vöö kõrgusel, luuk, mis avatud ettepoole. Luugiavas ekraan videoga, mille teksti saab kuulata ukse riivi küljes ripuvate kõrvaklappide kaudu.

Kolmas, kongi otsaseina poolsem uks mõõtmetega 180×57 cm on puidust ja pruuni plekiga üle löödud. Ülemisel kolmandikul asuv ukseilm on kaetud klapiga, selle all on riiviga suletud luugiava.

Viies kong

Enne kongi sisenemist on kohe paremat kätt infotahvel pealkirjaga „Kong 8“, millel infotekst ja üksteise all kaks fotot. Ülemisel mustvalgel fotol on Pagari tänava kong II maailmasõja ajal. Foto on pildistatud kongi vasakust nurgast. Kongi seinad ja lagi on valged, üksteise kõrval seinä ääres asub kuus kunstnähaga kaetud lavatsit, nende kohal seinal voodikanduritel veel kaks lavatsit. Üks põrandal asuvatest lavatsitest on seinale tõstetud. Iga lavatsi juures on taburet ning ruumi keskel ovaalne laud.

Alumisel, värvilisel fotol on nelja lavatsiga keldrikong Raua tänava majast. Ruumi parema ja vasaku seinä ääres on lavats ja selle kohal narilavats. Paremale põrandale jääval lavatsil on pappkastide hunnik.

Viienda kongi uks avaneb väljapoole ja on enamasti avatud. Kong, mille mõõtmed on 3,9 × 2,6 m, on kõige suurem. Kongi astudes tuleks olla ettevaatlik, sest kongi põrand on kõrgem kui koridori põrand.

Kui seista seljaga sissepääsu poole, jääb parema seinä äärde lavats ja valamü ning vasaku seinä äärde kaks lavatsit. Vasakul ukseseinäl paikneb infotahvel pealkirjaga „Kong 8“. Ukse vastasseinas on läbipaistmatuks värvitud klaasidega aken, nagu on ka teistes kongides.

Põrand on kaetud pruuniks värvitud puidust laudadega, värv on kulunud. Kongi seinad ja lagi on ühtlaseks krohvitud ja valgeks lubjatud.

Kui seista seljaga kongi ukse poole, on paremal puidust tänapäevane viimistlemata lavats mõõtmetega 175 × 64 × 50 cm. Lavatsi kohal umbes 50 cm kõrgusel on seinäl kaks kolmnurkset rauast liigutatavat roostetanud voodikandurit, mis võivad olla nii lahtises kui ka kinnises asendis. Külastaja saab neid ka ise liigutada. Lahtiselt ulatub kandur seinast 50 cm kaugusele. Lavatsist edasi on seinäl hele poolkaarekujuline roostelaikudega valamü. Paremas tagumises nurgas ebaühtlane kivi põrand ning põrandast eenduv torujupp.

Kogu kongi vasakpoolse seinä pikkuses on kaks vanaaegset puidust lavatsit mõõtmetega 175 × 64 × 50 cm. Need pärinevad Raua 12 elumaja keldrist. Lavatsite kohal on voodikandurid.

Kuues kong

Kui seista seljaga ukse poole, jääb paremale sein, mille ääres pink, ja vasakule kolm kriiditahvlit.

Paremal olev pruun seljatoeta pink kõigub, kui sellele istuda. Pingi peal on kirjutamisalused, millel paberilehed pealkirjaga „Minu vabadus“. Paberile saab kirjutada, mida tähendab vabadus sinu jaoks, ja seejärel kinnitada sildi pesulõksuga kongi tagumises paremas nurgas

olevale suurele mustale noolekujulisele tahvlile, millel kiri „Milline vabadus on sinule kõige olulisem?“. Parempoolne külgsein on põrandast 150 cm kõrguselt helesinine, värv on kulunud. Paremas seinas laealuses osas on eenduv nurk, mille sees võrekaetud ventilatsioonisaht. Kui olla kongi ukseava poole seljaga, jääb vasakut kätt ukseseinale infotahvel pealkirjaga „Meie missioon“. Vasakul külgseinal on kolm musta kriiditahvli. Tahvli allservas on sahtel, kus sees on värvilised kriidid. Iga tahvli ees on must klapptool. Vasakus tagumises nurgas kanalisatsioonitoru ava ning madal torujupp.

Kapp

Kui viimasest kongist väljuda, on kohe vasakut kätt ja ühtlasi pika näitusekoridori lõpus roheline puidust kapp ehk boks ehk pinal, mida kasutati uurimisaluste piinamiseks. Kappi on võimalik sisse minna. Kapi uks avaneb väljapoole vasakule ning on tavaliselt suletud väikese haagiga. Kapil puudub lagi. Kui seista näoga kapi poole, jääb vasakut kätt seinale infotahvel pealkirjaga „Repressiivorganite poolt ülekuulamise kasutatud kapp“.

Viimane näitusekoridor

Kui liikuda kuuendast kongist väikese nurga all diagonaalis üle koridori paremale kongide vastasseina, jõuab viimasesse koridori viiva ukseavani. Ukseaval on kõrge aste, mis on tähistatud kollase ohutusteibiga. Ukseava läbimiseks ja viimasesse koridori jõudmiseks tuleb minna umbes meeter.

Koridor on ühtlasi näituse viimane ruum. Siin on tavaliselt üleval ajutised näitused. Koridori laius on umbes 2 m ja pikkus 8,5 m. Kui seista seljaga koridori ukseava poole, jääb vasakut kätt koridori diagonaalsesse otsaseina WC ja paremale koridor. Otse ees on koridori pikem küljesein, mille vasakus nurgas varuväljapääs. Paremal koridori lõpus on hall tänapäevane plekiga ülelöödud uks. See uks on ühtlasi ka näituse lõpp.

Koridoris liikudes tuleb olla ettevaatlik, kuna laes on kommunaalsõlm ja selle kõige madalam koht põrandast on 194 cm.

Vasakule jääva musta plekiga üle löödud vangla WC puidust ukse ülemisel kolmandikul on vaskplaadil venekeelne sõna *подследственный*, eesti keelde tõlgitud „uurimisalune“. Pöörates end koridoris WC ukse poole seljaga, jääb paremale tagasipääs pikka koridori. Kui liikuda umbes kaks meetrit mööda vasakut seinääärt, jõuab kontoriukseni, mille kõrval on väike kõrge laud. Laua peal on külalisraamat.

Kartser

Viimases koridoris, kohe külalisraamatuga lauast edasi on kartser. Kartseri ukse kõrval vasakul on infotahvel pealkirjaga „Pagari kartser“. Kollase plekiga üle löödud puidust uks on 1,85 m kõrge, kollase värvi alt paistab tumerohelist, roheline on ka ukse sisemine pool. Kartser on kolmnurkne mõõtmetega $2,75 \times 1,8 \times 2,1$ m, kõige pikem, uksest paremale jääv sein on sissepoole kaardus. Uksest vasakule jääb kogu sein ulatuses kastikujuline lavats kõrgusega 55 cm ja laiusega 40 cm. 142 cm kõrguselt on sein värvitud sõjaväeroheliseks. Värv on osaliselt maha koorunud. Ülejäänud osa seinast ja lagi on valgeks lubjatud, kuid määrdunud. Ukse kohal süvendis põleb elektripirn.

Kirjeldustõlke koostajad: Aive Peil, Artur Räpp, Jakob Jõgisuu 2019